

MAGAZINE VAN HISTORISCH GENOOTSCHAP ROTTERODAMUM NO 46 • MRT 2026

KRONIEK

IN DIT NUMMER

Longlist mr. J. Dutilhprijs 2026
De dorpen van Rotterdam:
Schiebroek

'Variatie op een Spaans thema' door Anna Blaman

Consalve had afgerekend met het leven tussen de mensen. Hij had vriendschap gekoesterd en hij werd bedrogen, hij had liefgehad en de vrouw van zijn hart had hem als levend zoenoffer doen lijden op het altaar van de nieuwe liefde die hem verdrong. Consalve was een eenvoudig man. Zijn vriendschap, die bedrogen werd, had de superbe lijnrechte allure van de volmaakte betrouwbaarheid. Zijn liefde, die ten leste versmaad werd, was zo schoon zinnelijk dat die niet alleen zijn lust regeerde, maar heel zijn leven: hij hanteerde zijn dadendrang of hield zich stil met zo'n onfeilbaar instinct dat het leek of hij een zuivere marionet van God zelf was: dat ontroerde de geliefde vrouw zolang zij hem liefhad, maar beschaamde haar alleen nog maar toen dat voorbij was. Consalve was verstandig. Hij had eerst de vriend wel willen uitdagen op een duel, maar bedacht dat het geen zin heeft erezaken te beslechten met een eerloze, maar hij wist tenslotte best dat zij in waarheid al sinds lang dood en begraven lag onder een puinhoop van misère en conflict en dat het hier ging om een nieuwe vrouw, een ander, die fataal en wreed op haar geleek [...].

Begin van het ongepubliceerde verhaal *Variatie op een Spaans thema*, door Anna Blaman. Het verhaal wordt met een inleiding van Aad Meinderts gepubliceerd in *Herinneringscahier 1940-1945*. Na de ALV op 11 juni geeft Aad Meinderts een lezing over dit boek.

COLOFON

De Kroniek is het magazine van het Historisch Genootschap Roterodamum en verschijnt vier keer per jaar.

Leden van Roterodamum krijgen de Kroniek gratis thuisgestuurd.

Losse nummers zijn voor €5,95 te koop in de webwinkel op roterodamum.nl.

Redactie:

Judith van Gilst & Jeanette Bronts
hgroterodamum@gmail.com

Secretariaat Roterodamum:

Postbus 23538
3001KM Rotterdam
Bank NL07INGB0000077300
roterodamum@roterodamum.nl
www.roterodamum.nl

Medewerkers aan dit nummer:

Paul van de Laar, Léontine Meijer-van Mensch, Jan van den Noort, Elwyn Schreuder, Guus van Velthuizen

Vormgeving:

Inge Croes-Kwee, Manifesta idee en ontwerp, Rotterdam

Druk:

Printvisie, Rotterdam

Foto's omslag voorzijde: prentbriefkaart Tramhuis / Judith van Gilst

De redactie heeft geprobeerd alle Rechthebbenden van beeldmateriaal te achterhalen. Degenen die desondanks menen rechten op foto's te doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met de redactie.

Kopij voor de Kroniek nummer 47 moet uiterlijk 10 mei 2026 binnen zijn bij de redactie.

ONTVANGT U DE DIGITALE NIEUWSBRIEF VAN ROTERODAMUM NOG NIET?

Ga naar roterodamum.nl/nieuwsbrief en meld u aan.

U kunt Roterodamum ook volgen op Instagram, Facebook en X

EEN ROTTERDAMS ERFGOEDKABINET IN HET STEIGER

Op 18 december nam de gemeenteraad het besluit om het stadsmuseum een toekomst te geven in de Steigerkerk. Unaniem. In een tijd waarin weinig vanzelfsprekend is, zegt dat iets over vertrouwen, maar ook over verantwoordelijkheid. Dat besluit gaat vooral ook over de vraag wat voor plek het stadsmuseum wil zijn. Natuurlijk hopen wij dat Het Steiger een fijne plek wordt. Een plek waar je graag bent. Naast veel tentoonstellingsplannen koesteren wij ook een ander idee: een ruimte die we willen inrichten als Erfgoedkabinet.

Die naam is niet toevallig gekozen. Wist u dat leeskabinetten vroeger ook wel leesmusea werden genoemd? Het Rotterdams Leeskabinet is zo'n plek waar kennis wordt verzameld, geraadpleegd en gedeeld. Een Erfgoedkabinet in het nieuwe stadsmuseum moet precies dat zijn: een ruimte waar het erfgoed van, in en door de stad samenkomt en raadpleegbaar is.

Geen gesloten afdeling, maar een toegankelijke plek binnen het museum. In mijn hoofd krijgt het al vorm. Het initiatief rust op het Erfgoedberaad, waarin Stadsarchief Rotterdam, Archeologie Rotterdam, Bureau Monumenten en Cultuurhistorie Rotterdam en Museum Rotterdam samenwerken. Vanuit die basis krijgt natuurlijk ook graag het Rotterdams Leeskabinet een dragende rol, net als het Historisch Genootschap Roterodamum. Zo kan hier een plek ontstaan waar kennis, bronnen en collecties elkaar daadwerkelijk ontmoeten. En voor andere partners uit de stad staat de deur ook wijd open.

In gedachten zie ik de inrichting van het oude Leeskabinet aan de Gelderse Kade voor me. Die plek ging verloren bij het bombardement. Vlakbij, boven het voormalige café Groot Londensch Koffyhuys aan het Westnieuwland, bevond zich ooit een eerdere locatie. Dat wij nu, in een wederopbouwmonument om de hoek, opnieuw een plek voor kennis en ontmoeting willen maken, is meer toeval. Misschien wordt dat Erfgoedkabinet wel de meest Rotterdamse ruimte van het museum?

Léontine Meijer-van Mensch, directeur Museum Rotterdam

IN DIT NUMMER O.A.

4

WERKMANSHOFJES EN DE AUTORITEITEN

8

DAARVOOR MOET JE TOCH ECHT RENÉ VAN DER SCHANS HETEN

14

HET PÈRE LACHAISE VAN HILLEGERSBERG GRAVEN OP DE BEGRAAFPLAATS VAN DE HILLEGONDAKERK

19

MR. J. DUTILHPRIJS LONGLIST 2026

WERKMANSHOFJES EN DE AUTORITEITEN

GUUS VAN VELDHIJZEN

Het klinkt zo romantisch: hofjes, maar daar valt nogal wat op af te dingen. Rond 1900 kende Rotterdam honderden hofjes. Ze boden huisvesting aan de werklieden die in groten getale naar Rotterdam trokken om werk te vinden. De nieuwkomers moesten sappelen voor hun bestaan, leden vaak armoede en een ongeluk was nooit ver weg.

Vandaag de dag is nauwelijks bekend waar deze hofjes waren. De meeste zijn vergeten. Guus van Veldhuizen dook in de geschiedenis van de Rotterdamse hofjes en geeft ons in dit tweede deel een kijkje in het hofje 'Zorg en Vlijt' aan de Goudschesingel en het 'Hofje van Nederveen' in de Vogelstraat.

◀ 'Hofje Zorg en Vlijt'. Foto George Breitner, RKD Den Haag

ZORG EN VLIJT

Eigenlijk is het 'Hofje Zorg en Vlijt' niet zo heel onbekend. Dankzij de foto's van George Breitner is het een van de meest gefotografeerde hofjes van Rotterdam. Het hofje komt voor in L.J.C.J. van Ravesteyn's *Rotterdam in de negentiende eeuw* en in het boek *Breitner in Rotterdam*, maar in geen van beide publicaties wordt de naam van het hofje genoemd.

Van Ravesteyn noemt het kortweg 'plan 1340': een hofje van elf huisjes gebouwd op het terrein van een looierij aan de Vest, toegankelijk met een houten brug over de toen nog niet gedempte Vestsloot. In het boek *Breitner in Rotterdam*, wordt alleen het adres vermeld, Goudschesingel 26, maar het bevat wel veel foto's van het hofje.

Het 'Hofje Zorg en Vlijt', niet te verwarren met het gelijknamige hofje in de Boomgaardsstraat, dateert uit 1840 en stond aan de rand van de oude binnestad, tegenover het Algemeen Verkooplokaal, niet ver van het Oostplein. Op de foto's van Breitner is te zien dat het hofje uit twee verdiepingen bestond. In de hoeken was meer ruimte en daarom bevatten de hoekpanden twee beneden- en twee bovenwoningen. In totaal bestond het hofje uit 28 woningen, toegankelijk via een smalle gang vanaf de Oostvest.

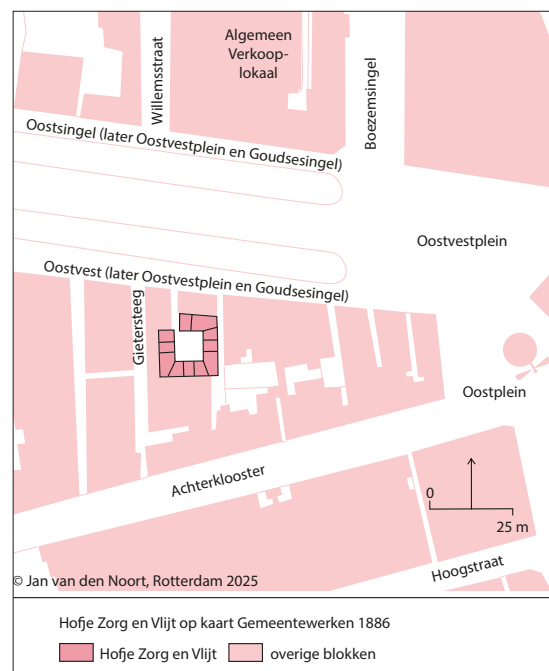
Er heerste bepaald geen overdaad. In 1894 deed het Rotterdamsch Nieuwsblad nog een beroep op de weldadige lezers om het gezin Wintermans, bestaande uit man, vrouw en vier kinderen, te ondersteunen. De man, van beroep sloper, was al twintig weken zonder werk. De armoede in dit gezin was zo groot, dat er geregeld geen eten was en zonder hulp zou het gezin op straat worden gezet.

In 1907 trok het 'Hofje Zorg en Vlijt' de aandacht van de Gezondheidscommissie omdat het tal van gebreken vertoonde. Dat leidde tot een geschil tussen de Gezondheidscommissie en de Bouwpolitie. Deze organisaties werkten lange tijd eendrachtig samen maar vooral nadat de socialist Hendrik Spiekman (1874-1917) in 1904 tot lid was benoemd, kwam de Gezondheidscommissie in politiek vaarwater.

⤴ Het 'Hofje Zorg en Vlijt', met in het midden de uitgang naar de Goudschesingel. Foto George Breitner, RKD Den Haag

⤵ Het 'Hofje Zorg en Vlijt' aan het Oostvestplein (later Goudschesingel) 26. Kaart Jan van den Noort, Rotterdam

‘Al voldeden de woningen niet aan de letter der wet, in aanmerking genomen het feit door welk soort van menschen ze worden bewoond, waren zij nog zoo slecht niet!’

In 1909 stonden beide organisaties bij Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland tegenover elkaar. De voorzitter van de Gezondheidscommissie, G.A.M. de Bruijn (1857-1935), achtte 14 bovenwoningen ongeschikt voor bewoning en niet voor verbetering vatbaar. De benedenwoningen waren al onbewoonbaar verklaard. Directeur Bouwpolitie C.J. Struijk (1855-1926) erkende de gebreken maar *‘al voldeden de woningen niet aan de letter der wet, in aanmerking genomen het feit door welk soort van menschen ze worden bewoond, waren zij nog zoo slecht niet!’*.

Ook uit de rest van zijn betoog blijkt dat hij geen hoge dunk had van de bewoners van het hofje. Verbeteringen konden maar beter achterwege blijven: meer licht en lucht waren niet nodig want in deze eenkamerwoningen stonden de deuren toch de gehele dag open en zinken luchtkokers en waterkranen konden alleen maar gestolen worden. Gedeputeerde Staten had weinig begrip voor de argumenten van Struijk en stelde de Gezondheidscommissie in het gelijk. De woningen moesten binnen 6 maanden gesloopt worden en dus verlieten de laatste bewoners begin juni 1910 het hofje.

HOFJE VAN NEDERVEEN

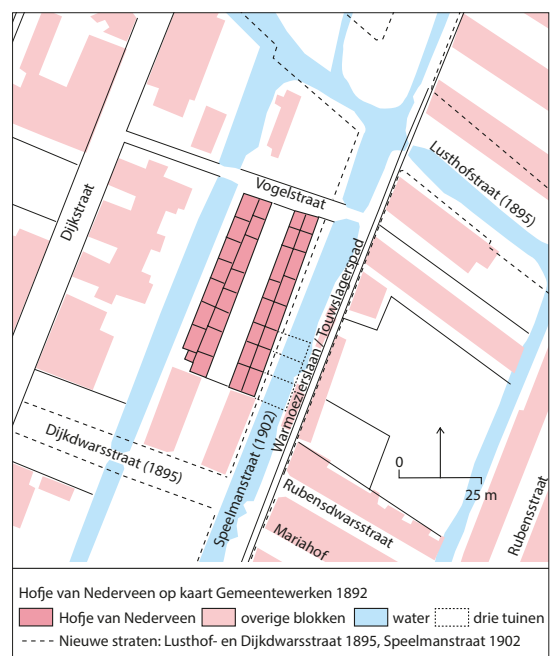
Het ‘Hofje van Nederveen’ wordt vermeld in J.C. Okkema, *De straatnamen van Rotterdam: ‘Op 31 mei 1881 kreeg timmerman Marinus Nederveen, (1847-1886) vergunning om een perceel grond tussen de Dijkstraat en de Warmoezierslaan (Speelmanstraat) twee rijen woonhuizen te bouwen. Het straatje of hofje werd naar hem genoemd.’*

Het hofje bestond uit twee rijen rug-aan-rugwoningen en was omsloten door water. Door middel van een voetpad en een bruggetje had het een uitgang naar de Dijkstraat. Dit voetpad werd later verbreed tot een rijweg en op 11 mei 1897 kreeg die de naam Vogelstraat.

^ De Speelmanstraat in de richting van de Oostzeedijk, 1923. Foto Gemeentewerken

> Het hofje van Nederveen voor de demping ca. 1892. Kaart Jan van den Noort, Rotterdam

In 1921 waren aan de kant van de Speelmanstraat nog drie huisjes van het hofje overgebleven. De tuintjes ervoor belemmerden de vrije doorgang en enkele bewoners klaagden hierover in de krant:

'Een huis of 8 voorbij de Vogelstraat, de Speelmanstraat in, staan 3 huisjes, behorende tot een vroeger hofje, waarvan de stukjes grond vóór de huisjes 2 derden van de Speelmanstraat beslaan, zoodat er voor gerij maar net ruimte is en een (zeer versmalde) stoep voor de voetgangers. [...] Zou het nu niet mogelijk zijn, dat zoo iets opgeruimd en de straat gelijk gemaakt en op normale breedte gebracht werd?'

Een alleszins redelijk verzoek en met wat goede wil moest dit toch snel te regelen zijn. Het tegendeel bleek echter waar: de gemeente wilde een voorbeeld stellen en kwam niet tot een minnelijke schikking met de eigenaar van de tuintjes. De gemeenteraad, de provincie, de rechter en zelfs koningin Wilhelmina moesten eraan te pas komen om dit lapje grond te onteigenen.

De eigenaar van de tuintjes, J.W. Mommaal (1873-1928), liet het op een rechtzaak aankomen maar hij ontving uiteindelijk slechts een bescheiden vergoeding: ongeveer f 1 per m² terwijl de gemeente aanvankelijk f 5 per m² had geboden. Hij had op het dubbele gehoopt.

Geleidelijk aan werd het hofje van Nederveen verder afgebroken. De huisjes van Mommaal (2 x 3 rug-aan-rugwoningen) werden gesloopt en ook in het westelijke blok werden huisjes vervangen. In 1940 resteerden er van het hofje nog 8 huisjes maar die werden tijdens de meidagen van 1940 verwoest. Beeldmateriaal van het hofje is helaas niet overgeleverd, behalve dan die ene foto met de drie tuintjes.

In 1895 werd Kralingen geannexeerd door Rotterdam en dat leidde tot veranderingen. De naam werd aangepast: de Warmoezierslaan, het pad tussen het hofje en de oostelijke sloot, kreeg de naam Touwslagerspad. De sloot naast het pad werd in 1902 gedempt en de straat die zo ontstond, kreeg als naam Speelmanstraat en werd in beheer genomen door de gemeente.

Anders dan tegenwoordig was de ontwikkeling van nieuwe straten vaak niet in handen van de gemeente maar werden straten aangelegd door bouwondernemers. Als de gemeente een straat in beheer wilde nemen, moest ze straat – stukje voor stukje – opkopen van de eigenaars. Soms moest zelfs een pand worden opgekocht en gesloopt omdat het buiten de rooilijn lag.

Het hofje veranderde mee met de ontwikkelingen: een deel van de rug-aan-rughuisjes langs de Speelmanstraat werd gesloopt en vervangen door moderne huizen.

▼ **Advertentie in het Rotterdamsch Nieuwsblad op 27 april 1925.**

DAARVOOR MOET JE TOCH ECHT

1944-2025

De jeugd van René van der Schans komt in dit relaas niet aan bod, zijn studie en werkzame leven nauwelijks. U leest hier vooral iets over zijn 'hobby', de geschiedenis van zijn geboorteplaats Rotterdam. Als student maakte hij furore met een scriptie over automatisering in de ruilverkaveling, een methode van toedeling die vervolgens over heel Nederland werd toegepast. In zijn werkzame leven bereikte René eveneens opmerkelijke resultaten als docent landmeetkunde (geodesie) aan de universiteiten in Delft en Wageningen.

DOOR JAN VAN DEN NOORT

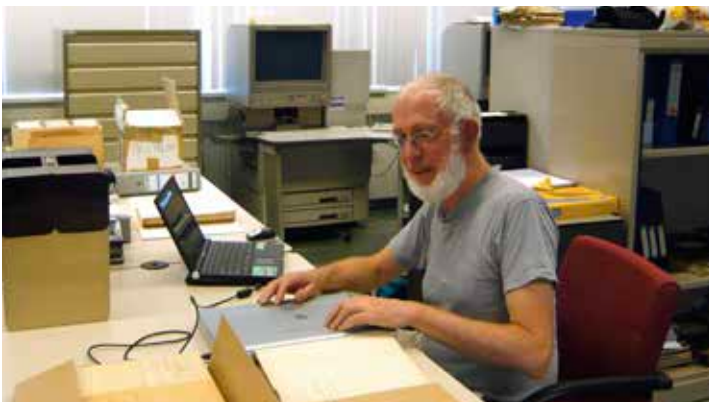

DE LANDMETER.

Men kan de Landmeetkunst niet missen;
Door haar kan elke Maatschappij
Reeds menig twistgeding beslissen,
En billijkheid wint veel daar bij.

Hij zag de landmeter als hofleverancier van informatie over het grondgebruik, vooral na de geboorte van het kadaster in 1832. Die zeer rijke bron werd bovendien al bijna twee eeuwen up-to-date gehouden in ellenlange registers en op drie en een half miljoen hulpkaarten. Daardoor is het mogelijk om, langs het spoor van aangebrachte wijzigingen, de weg terug te vinden. Voor een gebouw, een straat en een wijk kan vrij nauwkeurig worden vastgesteld hoe deze zich van toen tot nu ontwikkelden. Zo'n broodkruimelnavigatie staat of valt natuurlijk met het behoud en de toegankelijkheid van kadastrale informatie.

In 1999 verzorgde René een college voor eerstejaars studenten in Delft over GIS (Geografisch Informatie Systeem) en cartografie. Voor het practicum had hij zijn oog laten vallen op het centrum van Rotterdam. Dat was in 1940 getroffen door een verwoestend bombardement. Zijn studenten kregen de opdracht om voor Koopgoot en omgeving ruimtelijke informatie te verzamelen, niet alleen in het heden maar ook in het verleden, ook voor het bombardement.

Geografische informatiesystemen waren toen nog min of meer statisch, oftewel beperkt tot de actuele situatie. René zag mogelijkheden om met GIS ontwikkelingen in de tijd te analyseren en veranderingen in de bebouwde omgeving te visualiseren, bijvoorbeeld met een kaart 'Nieuw over oud'. In Leeuwarden zette HISGIS vergelijkbare innovatieve stappen, HISGIS en René waren er vroeg bij. Historische gegevens voor het gebied rond de Koopgoot waren 'rijkelijk voorhanden' in de vorm van kadastrale gegevens, met name hulpkaarten, gemeentelijke kaarten, plannen voor het gebied, tekeningen, foto's enzovoort. René: 'De kunst is

RENÉ VAN DER SCHANS HETEN

^ De Passage.
Collectie Museum
Rotterdam

<< René van
der Schans in het
kadaster, 2008.

alles goed aan elkaar te knopen en toegankelijk te maken, maar dat mag voor geodetische beroepsbeoefenaren met wat hulp van buiten geen probleem zijn.'

René was een energieke persoonlijkheid. Hij zette zich honderd procent in om zijn plannen te realiseren en menigeen had baat bij de informatie die hij opduikelde en ruimhartig deelde. Maar als iemand hem in de weg liep, ging hij de tegenstand

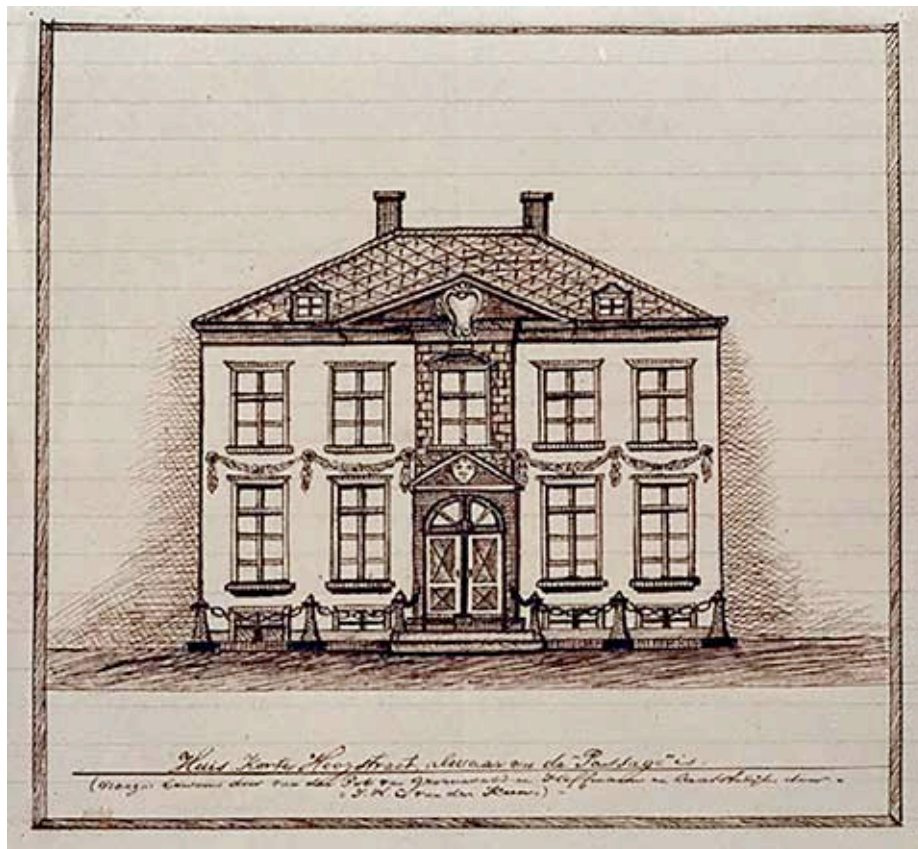
met dubbele energie te lijf. Nee, René was geen diplomaat. Hij mopperde er vaak flink op los en was teleurgesteld over boze reacties: 'Het is allemaal niet groots en meeslepend, dus dan kan je het in die lawaaige stad Rotterdam meestal vergeten.'

HET ROTTERDAMSE WERELDWONDER

René liet zich overigens niet uit het veld slaan en richtte zijn pijlen op het Rotterdamse wereldwonder: de eerste Nederlandse Passage. Die stond

➤ Dit huis aan de Korte Hoogstraat moest wijken voor de bouw van de Passage, C.J.F.A. Giudici ca. 1880.

▼ Gezicht op de Coolsingel in de jaren dertig, rechts de Passage, Collectie Stadsarchief Rotterdam

R

10

De bouw van het kolossale winkelpaleis was slechts mogelijk dankzij de sloop van een prachtig 'huis met erf, tuin en koetshuizen'

tussen Coolvest en Korte Hoogstraat, opende in 1879 de deuren en ging bij het bombardement van 1940 verloren. Hij zocht alle informatie over Passage en omgeving zelf bij elkaar, maakte honderden foto's en scans en schrok er niet voor terug om hele lappen tekst uit de bronnen integraal over te typen. Hij knoopte vervolgens alles aan elkaar tot een toegankelijke bron van informatie over Passage en ruime omgeving.

Hij was op tijd klaar voor de viering van 125 jaar Passage in 2004: 'Op donderdag viel alles, na veel

getier op die brandhoutsoftware van Microsoft, met Acrobat in een paar uurtjes perfect op zijn plek...Alles samenvattend: ik ben flink moe, maar zeer gelukkig met het resultaat... Het huis wordt er een beetje stoffig van, en de tuin word steeds natuurlijker, maar het is wel ongelooflijk boeiend...'

In het artikel 'Een huis nabij het Schielandshuis' in het Rotterdams Jaarboekje van 2006 liet René zien dat de bouw van het kolossale winkelpaleis slechts mogelijk was dankzij de sloop van een prachtig 'huis met erf, tuin en koetshuizen, een complex dat

oorspronkelijk was opgezet door de voorvaders van Daniel van Hogendorp (1604-1673), dijkgraaf van het Hoogheemraadschap van Schieland, en dat later bewoond werd door verschillende andere vooraanstaande Rotterdammers...’ In 1878 ging het tegen de vlakte om plaats te maken voor de Passage. Met steun van een andere buurman (Robeco) werd de informatie in 2006 vastgelegd in het boekje ‘400 Jaar burens rond het Schielandshuis’.

In 2011 dreigde existentieel gevaar voor zijn soort onderzoek. Dat jaar maakte het kadaster bekend dat het zijn hulpkaarten had gedigitaliseerd en de originelen wilde vernietigen. Afgaand op de omvang van het verzet had menig onderzoeker de hulpkaarten inmiddels ontdekt als rijke bron. Het spreekt voor zich dat René in de voorste linies

vocht. Een poging om het kadaster via de rechter op andere gedachten te brengen, faalde, zowel voor Rechtbank Utrecht als de Raad van State. Maar het verzet had inmiddels zo’n grote omvang aangenomen, dat het kadaster bereid bleek om de hulpkaarten over te dragen aan de voor dat doel opgerichte Stichting Hulpkaarten Nederland. Deze verzorgde de verdeling van het erfgoed over de Regionaal Historische Centra.

VINGEROEFENINGEN EN COOL IN KAART

Typerend voor zijn werk is dat René regelmatig zijstraten insloeg, misschien wel om te laten zien: Kijk dit kun je ook allemaal met dit materiaal. Nadat hij het Grotekerkplein onder het vergrootglas had gelegd, reconstrueerde hij de plek waar Erasmus geboren was. Inmiddels staat daar een

^ In deze straat zou het geboortehuis van Erasmus hebben gestaan (vh Nieuwe kerkstraat); J. Kortebrant, 1752.

monument om duidelijk te maken waar de bekendste Rotterdamse wereldburger werd geboren.

Voor de Rotterdamse koopmanshuizen aan de Rechter Rottekade dook hij diep in de geschiedenis van Rotte en Rottekwartier. Aan de Oostzeedijk boog hij zich over de geschiedenis van een nauwelijks bekende Joodse begraafplaats, maar hij keek ook naar de omgeving: Het bouwen en verbouwen van huizen, de sloop van molens en de verbouwingen van de Gasfabriek aldaar. Maar hij bewandelde net zo gemakkelijk de omgekeerde weg van micro naar macro.

Hoe omvangrijk die werkzaamheden ook waren, Voor René waren het vingeroefeningen om zijn veel grotere project 'Cool in kaart' aan te pakken. In het begin van de negentiende eeuw was Rotterdam nog een klein stadje, begrensd door Nieuwe Maas, Coolsingel en Goudsesingel. In de tweede helft van de negentiende eeuw groeide de stad enorm. De nieuwe wijk in de Coolpolder, ten westen van de stadsdriehoek, werd Cool genoemd. René wilde achterhalen wie daar tussen 1832 en 1886 grond in

◀ Cool 1886, kadastrale secties. A1 en B3.
Kaart Jan van den Noord 2026

▼ Eendrachtsweg met links de toren van de Remonstrantse kerk, ca. 1905.
Collectie Stadsarchief Rotterdam

eigendom had, wat daarop werd gebouwd en hoe de gemeente trachtte om de groei in goede banen te leiden.

Bij de geboorte van het kadaster, in 1832, was dat nog een gebied met veel tuinen, een paar theaters en koffiehuisen, en wat industrie (onder meer een oude lijnbaan). Op de eerste door de gemeentelijke dienst Plaatselijke Werken vervaardigde topografische kaart van de stad (1886), zien we een dicht bebouwde wijk, in het westen begrensd door de fraaie Westersingel en doorsneden door een viertal twintig meter brede straten; voor toen een aanzienlijke breedte.

ALZHEIMER

René verzamelde negentig gigabyte aan informatie voor 'Cool in kaart': ruim zeventuizend kopieën uit Kadaster en Stadsarchief en zo'n drieduizend analyses van dat materiaal. Na zestien jaar buffelen was de megaklus een heel eind op streek, maar nog lang niet klaar. Het werk van René werd in 2023 abrupt afgebroken door Alzheimer. Het lukte hem met geen mogelijkheid om zijn onderzoek voort te zetten, laat staan af te maken.

Het zou natuurlijk mooi zijn als iemand anders het werk zou oppakken, maar de kans daarop is niet erg groot. Daarvoor moet je toch echt René van der Schans heten. Met enige moeite is het wel mogelijk om die gestolde energie beschikbaar te houden voor historisch onderzoek. De schrijver van dit 'In memoriam', historicus en cartograaf Jan van den Noort, bood aan om het bronnenmateriaal en de analyses van René toegankelijk te maken voor onderzoek naar de geschiedenis van Cool. René stemde daarmee in. Drie maanden later overleed hij te Houten op 4 september 2025, vijf dagen voor zijn 81e verjaardag.

RENÉ'S VOORSTEL

'Ik doe dit allemaal als een soort voorouderverering: respect voor hoe ons voorgeslacht de wereld heeft ingericht enerzijds, en voor hoe het dit allemaal op schrift, in kaarten, tekeningen, foto's enzovoort heeft vastgelegd anderzijds. Dus dat wat men het cultuurhistorisch erfgoed noemt. Maar hoe gaat men daar nu in Rotterdam mee om?'

'Kortom er valt een hoop te doen. Zou ik het ooit mogen meemaken?... Maar toch, mijn voorstel is: organiseer een studiedag of -middag over hoe het rijke Rotterdamse verleden, ook van ver voor die zo traumatische gebeurtenis van 1940, ruimtelijk ontsloten kan worden. Wat is er al, wat zijn de plannen, wat zou er nog moeten gebeuren, wat

zijn de middelen, hoe moet alles op elkaar af worden gestemd? En waar doen we het allemaal voor? Opdat toekomstige generaties ook in het helaas vrijwel onzichtbaar geworden verleden van Rotterdam kunnen duiken, met moderne middelen. Zo heeft het verleden toekomst... Haal het hemd met opgestroopte mouwen, dat u nog ergens in de kast heeft liggen dus maar vast tevoorschijn.'

^ Tussen 1832 en 1889 groeide nieuwbouwwijk Cool sterk. Dat is goed te zien aan de kadastrale kaarten van Cool-Noord uit die jaren. Boven de situatie van 1832, onder 1889.

< René van der Schans 1944-2025.

HET PÈRE LACHAISE VAN HILLEGERSBERG

HILLEGERSBERGSE RUSTPLAATS,
VERHALEN OVER GRAVEN
OP DE BEGRAAFPLAATS VAN DE
HILLEGONDAKERK

DOOR ELWYN SCHREUDER

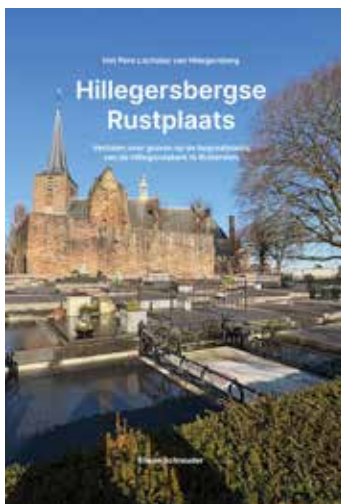

Geïnspireerd door *Hemel op aarde, de mooiste verhalen over Père-Lachaise*, de beroemde begraafplaats in Parijs van Rob Kemps, ging Elwyn Schreuder op zoek naar de verhalen over de graven op de begraafplaats van de Hillegondakerk in Rotterdam.

Al jaren bezocht hij regelmatig het graf van zijn beide ouders en maakte hij foto's van grafstenen en ornamenten, die hem opvielen als monumentwaardig of bijzonder. De fascinatie voor mooie en oude begraafplaatsen bestond al langer en werd sterker toen Elwyn ruim vijftientig jaar terug begon aan een zoektocht naar zijn voorouders. Dit bracht hem naar graven en kerkarchieven in Nederland, Duitsland en Groot-Brittannië. De regen trotserend en uitgerust met borstel en ander gereedschap maakte hij soms zeer oude graven schoon om de namen van verre voorouders te kunnen lezen.

Eerst gebruikte hij voor deze zoektochten de familievakanties, maar na de pensionering ging hij alleen of met echtgenote op pad. In 2019 verscheen *Waar komt Elwyn vandaan* een boek over de voorouders van beide kanten, dat nu te vinden is in het Nationaal Archief in Den Haag. In 2024 kreeg het project over de graven van de Hillegondakerk vorm en gelukkig bevindt de begraafplaats zich op loopafstand van de woning van de familie Schreuder. Met behulp van onder andere de kosten van de kerk, buurtgenoten en het Stadsarchief werd een lijvig boek geschreven, waarmee een interessant deel van de geschiedenis is gedocumenteerd.

Hieronder twee fragmenten uit het boek, waarin behalve deze hoofdstukken, de verhalen van 140 graven beschreven staat; graven van kunstenaars, notabelen en gewone Rotterdammers.

^ **Begraaf-
plaats en Hille-
gondakerk in de
lente. Foto Judith
van Gilst**

< **Hillegersberg-
se Rustplaats
door Elwyn
Schreuder ligt bij
de Rotterdamse
boekhandels.**

KORTE GESCHIEDENIS VAN DE BEGRAAFPLAATS

In 1565 werd er voor het eerst begraven in de kerk, maar in 1829 was begraven in de kerk niet meer toegestaan. Die beslissing was uit overweging van hygiënische aard. Hier komt de uitdrukking 'rijke stinkers' vandaan, want alleen de rijken konden zich een graf in een kerk permitteren. De zandheuvel rond de kerk werd ingericht als begraafplaats en in 1832 werden de eerste grafkelders gemetseld in de ruïne, die deel geschikt waren voor zeven en deels voor veertien kisten. Tot de oorspronkelijke eigenaars behoorden onder andere Willem Baartz, Jan Hudig, Ellie St. Martin, Anthony van Hoboken, Jan Gerhard Moll, Jan Jacob Havelaar, Pieter

Kleiweg en Christoffel Rueb. De eerste bijzetting vond plaats in 1833, toen het stoffelijk overschot van Pieter Havelaar werd bijgezet. Geleidelijk werden ook rondom de ruïne grafkelders aangelegd. Zo liggen er dus nazaten van de families Ruys en Van Ommeren (scheepvaart), Dutilh (cargadoors en advocaten), Mees en Chabot (bankiers), Hudig en Havelaar (makelaars in assurantiën), De Monchy en Veder (reders/cargadoors). Maar ook de families Tavenraat, Smalt, Reepmaker en Viruly.

In 1913 werd de begraafplaats uitgebreid naar de zijdzijde, buiten de kerkmuur. Er kwam een wachtlokaal en de ingang werd verplaatst naar de kant van de Bergse Dorpsstraat. Soldatengraven e/o oorlogsgraven zijn er niet op de begraafplaats van Hillegersberg. Wel waren enkele in de oorlog gesneuvelde soldaten, zoals Leendert van de Ende, reservekapitein regiment Grenadiers, overleden 11 mei 1940 en Emil Jacob Eberle, lid van de bewakingstroepen en overleden in Breda, in gewone graven begraven, maar die graven blijken inmiddels te zijn geruimd. Op de begraafplaats Grebbergen is een eregraf te vinden van kapitein van de Ende en op Crooswijk heeft Emil een eregraf in vak P. De verzetshelden Willem Ruys en Robert Baelde liggen wel op de begraafplaats begraven, maar in graven bij hun families.

De verzetshelden Willem Ruys en Robert Baelde liggen wel op de begraafplaats begraven, maar in graven bij hun families.

De begraafplaats wordt nu omringd door de kerk, huizen en een school. Bij de ingang van de begraafplaats is een kaart te vinden die aangeeft waar de graven zich bevinden. De begraafplaats blijft een sobere, mooie plek, maar er zijn geen praalgraven of mausoleums te vinden, zoals op de algemene begraafplaats Crooswijk of op Père Lachaise in Parijs. Vermoedelijk is dit het resultaat van Protestantse nuchterheid.

Kerk, ruïne, muur en hekwerk zijn inmiddels Rijksmonument. Het kerkhof niet, wat jammer is, omdat speciale monumenten dan bewaard zouden blijven. Nu zie je op keldergraven groene bordjes die vragen om een melding van een rechthebbende op het graf. Als de keldergraven opnieuw worden uitgegeven, verdwijnen de oude stenen en worden ze

➤ De ruïne op de begraafplaats is een rijksmonument. Foto Judith van Gilst

◀ Familiegraf van Es-Boldoot. Foto Elwyn Schreuder

▼ Familiegraf van Robert Fruin, zijn vrouw Elisabeth Maria Perk en gezinsleden. Foto Elwyn Schreuder

◀ Het hekwerk aan de noordkant. Foto Elwyn Schreuder

▼ Hillegonda-kerk verborgen achter de lentebloesem. Foto Elwyn Schreuder

18

vervangen door nieuwe stenen van nieuwe rechthebbenden en raakt een stuk historie verloren.

HEKWERK EN WACHTLOKAAL

Heel bijzonder blijft het hekwerk aan de (noord)kant bij de Nieuwe Kerkstraat. Het hek is gesmeed door Cornelis Nieuwenhuysen te Den Haag naar een ontwerp van Johannes de Lezenne (1769-1796). Barent Prins zorgt er in 1762 voor dat op beide pilasters vazen aangebracht worden. Op de rechter pilaster de namen van kerkmeester C. Slootweg junior en P. van Straten. Op de linker pilaster Schout J. Steenlack en secretaris I. van Rooijen. Bij de ingang aan de zuidkant is ook een smeedijzeren toegangspoort, maar lang niet zo mooi als het hekwerk aan de noordkant. Dit hekwerk aan de zuidkant wordt binnenkort aangepast omdat het te smal blijkt voor de moderne kranen en graafmachines, die op de begraafplaats moeten kunnen komen.

Bij de ingang aan de zuidkant is in 1913 een wacht ruimte gebouwd. Vermoedelijk heeft het daar een jaar of twintig gestaan. Het wachtlokaal zou gesloopt zijn omdat er meer ruimte nodig was voor nieuwe graven. Niemand heeft ooit een foto van dit wachtlokaal kunnen vinden, ook het Stadsarchief beschikt niet over een foto van het gebouw tje.

Bij de graven van onder andere de families Montauban van Swijndregt, Mees Dalen, De Monchy, G.L.M. van Es, Philippus van Ommeren en Ruy, trof ik nog oude hekwerken aan. De meeste daterend uit de 19^e eeuw, maar gelukkig is er ook een aantal nieuwe hekwerken op de begraafplaats, hetgeen me deugd doet. Sommige voorzien van een monogram, vermoedelijk de eerste letter van de achternaam. Het doel van een hekwerk is dat je door het hekwerk het graf niet kunt betreden. Meestal zijn ze gemaakt van smeed- of gietijzer, soms bekroond met een granaatappel of lelie. Het is niet duidelijk of het hekwerk op de Hillegonda ook behoort tot het cultureel erfgoed en in het monumentenregister is opgenomen.

MR. J. DUTILHPRIJS

LONGLIST 2026

Dit jaar wordt de mr. J. Dutilhprijs uitgereikt aan de auteur van het beste boek over Rotterdam dat in 2024 en 2025 is verschenen. Deze maand is de longlist van 15 boeken bekendgemaakt. Om tot nominaties te komen gaat de jury uit van de aanwinstenlijsten van het Stadsarchief Rotterdam. Vanuit deze lijsten is deze longlist samengesteld en via een door de jury vastgestelde shortlist worden de genomineerden geselecteerd.

De mr. J. Dutilhprijs is ingesteld ter gelegenheid van het afscheid van mr. Jacques Dutilh van het Historisch Genootschap Roterodamum in 1992. Mr. Jacques Dutilh heeft zich vanaf de oprichting 45 jaar lang voor het genootschap ingezet. Hij bekleedde 25 jaar de functie van secretaris en was vervolgens 20 jaar voorzitter. Mr. Dutilh, die als geen ander de geschiedenis van de stad een warm hart toedroeg, overleed op 21 januari 2001, op 82-jarige leeftijd. De prijs wordt tweejaarlijks toegekend aan de auteur van het beste boek over Rotterdam, dat in die tussenliggende jaren is verschenen. Tot 2012 ontving de auteur een penning, ontworpen door de beeldhouwer Willem Verbon en een geldbedrag. Dit geld wordt beschikbaar gesteld door de J.E. Jurriaanse Stichting. Vanaf 2014 wordt in plaats van de penning een bronzen beeldje van de hand van Joep van Lieshout uitgereikt. Het bestuur van Roterodamum stelt een jury aan die advies uitbrengt over de toekenning van de prijs. Deze jury dient breed te zijn samengesteld uit mensen die geacht worden een objectief oordeel te kunnen vellen over de verschenen publicaties.

De juryleden van de mr. J. Dutilhprijs 2026 zijn: Abdelkader Benali (voorzitter), Marianne Klerk, Roman Koot en de nieuwe leden Marjan Beijering, onderzoeker en schrijver, Alek Dabrowski, blogger, recensent, interviewer en Frank de Kruijff, historicus en freelance journalist.

In 2024 is afscheid genomen van Patricia van Ulzen, Michiel van Ravesteyn, en Sjaak van der Velden. Het bestuur van Roterodamum heeft daarom drie nieuwe juryleden gezocht met kennis van de geschiedenis en hart voor de stad.

De komende maanden zal de jury twee keer fysiek bijeenkomen. Uit de boeken op de longlist wordt de shortlist samengesteld. U leest hier meer over in de volgende Kroniek of digitale nieuwsbrief.

De datum van de uitreiking wordt nader bekendgemaakt. Onder leiding van Abdelkader Benali zal een rondetafelgesprek plaatsvinden waar alle genomineerden van de shortlist aan deelnemen. Daarna wordt de winnaar bekendgemaakt en de prijs en het beeldje overhandigd.

Op de volgende pagina's vindt u – in willekeurige volgorde – de boeken op de longlist. De teksten zijn afkomstig van de omslagen van de boeken.

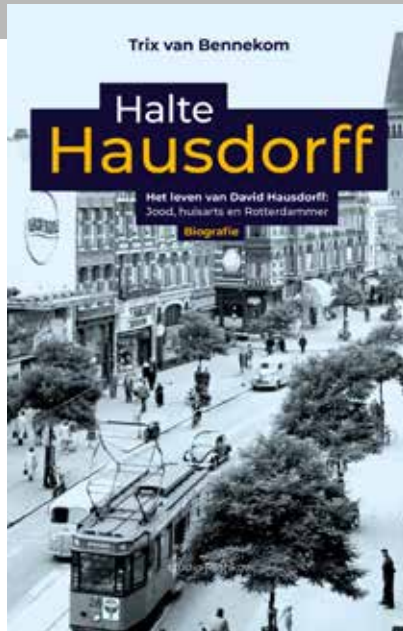
SPELEN MET WAARDEN, BETALEN MET GEDACHTEN ERASMUS, SPINOZA EN DAT WAT ONS BINDT

Ronald van Raak
Boom Uitgevers
februari 2024

In dit prikkelende essay over publieke waarden gaat Ronald van Raak te rade bij de twee grootste filosofen uit de Nederlandse geschiedenis.

Erasmus en Spinoza zijn filosofen die in ons land lang werden gehaat, om vervolgens te worden vereerd. Denkers die in weinig opzichten met elkaar te vergelijken zijn, maar toch beiden symbolen werden van vrijheid en tolerantie. Erasmus hield tijdgenoten een morele spiegel voor in de *Lof der Zotheid* (1511). Spinoza beschreef in zijn *Ethica* (1677) een uitdagende morele filosofie.

In *Spelen met waarden, betalen met gedachten* onderzoekt Ronald van Raak hoe het denken van Erasmus en Spinoza tot stand kwam en welke waarden eraan ten grondslag lagen. Hij beschrijft hoe hun denkbeelden door de tijd heen werden gebruikt en wat hun filosofie kan betekenen in het huidige debat over de vraag wat ons nog met elkaar verbindt.

HALTE HAUSDORFF

Trix van Bennekom
Studio Rashkov
juni 2024

Halte Hausdorff is het fascinerende verhaal van huisarts David Hausdorff, een Joodse Rotterdammer die als onderduiker maar net de Tweede Wereldoorlog overleefde. Hausdorff werd in 1901 geboren in een welvarend orthodox-Joods gezin. Tijdens zijn wandelingen naar de synagoge aan de Boompjes zag de jonge David het oude Rotterdam razendsnel veranderen. Niet alleen was hij getuige van de groei van de haven, hij zag ook hoe de Zandstraatbuurt werd gesloopt en de Coolingsingel als stadsboulevard verrees. In 1930 vestigde Hausdorff zich als huisarts en betrok een pand aan de West-Kruiskade, waar hij tot ver na de oorlog praktijk zou houden. Gedurende zijn meeslepende leven kwam Hausdorff in contact met tal van aansprekende figuren: van lokale beroemdheden als Branco van Dantzig en Rigardus Rijnhout – de ‘Reus van Rotterdam’ – tot beruchte nazi’s, na de oorlog bekend geworden als de ‘Drie van Breda’. Die laatste kruisten zijn pad toen hij als arts probeerde zoveel mogelijk Joden van deportatie te redden. Dat was alle-

maal vóór hij in 1943 met zijn gezin onderdook.

Na de oorlog zette Hausdorff zijn praktijk voort en beijverde hij zich voor de wederopbouw van de Joodse gemeenschap. Zijn geloof was de enige constante factor in zijn bewegende leven. Tot aan zijn dood bleef hij ‘lernen’, lesgeven en schrijven over het Jodendom.

Voor zijn werk voor de stad en de Joodse gemeenschap werd Hausdorff in 1978 benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. De titel van deze biografie verwijst naar de tramhalte aan de West-Kruiskade, die in de volksmond jarenlang gekoppeld werd aan de geliefde huisarts.

DE CENTRALE DE EERSTE NEDERLANDSE NARCOTICABRIGADE

Micha Peters
Vesper Publishing
april 2024

Hoe het Nederlandse drugsbeleid begon met de narcoticabrigade van de Rotterdamse hoofdcommissaris Adriaan Sirks.

Rotterdam, voorjaar 1932. Hoofdcommissaris Adriaan Sirks richt De

Nederlandse Centrale tot bestrijding van den smokkelhandel in verdooven- de middelen op. Het is de allereerste nationale narcoticabrigade en zal het startschot blijken van de War on Drugs in Nederland.

Het is een opmerkelijke stap, want terwijl Sirks ten strijde trekt tegen drugssmokkelaars heeft de staat een stevig aandeel in de drugshandel. De overheid handelt namelijk in Nederlands-Indië in opium, en in Amsterdam staat een cocaïnefabriek. De verkoop van drugs lijkt hiermee onder controle en volgens de regering is van drugsproblematiek geen sprake. Maar is dat ook echt zo?

In *De Centrale* komen veel nieuwe feiten boven tafel over het drugsbeleid in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw. Naast deze pioniersperiode van de Nederlandse drugsbestrijding wordt ook een compleet beeld geschetst van het tijdperk voordat in de jaren zeventig het befaamde ge- doogbeleid wordt ingevoerd.

HET KRALINGSE BOS PORTRET VAN EEN BOSCHPARK

Dik Vuik/Marius Huender
Boekengilde BV
september 2024

Dit boek, over een uniek stuk stads- natuur midden in Rotterdam, is hét cadeau voor alle liefhebbers van natuur en van het Kralingse Bos in het bijzonder.

Het Kralingse Bos, Portret van een boschpark beschrijft in geuren en kleuren de fascinerende geschiedenis van het Kralingse Bos en de Kralingse Plas.

In dit boek leest u over het oude landschap, de ontstaansgeschiedenis maar ook over het bos in oorlogstijden, de ontwikkeling van het boschpark en de visie op de toekomst. Het boek is rijkelijk geïllustreerd met prachtige foto's en portretten van o.a. Hiko Uemura.

DE SCHILDERS VAN ROTTERDAM

Werner van den Belt/Bob Hardus
Wbooks
november 2024

Op zoek naar het DNA van Rotterdamse kunst.

Ontdek de Laurenskerk als baken van kunstenaars. De Zandstraatbuurt als het Montmartre van Rotterdam, totdat de sloophamer kwam. Beleef hoe de havens onstuimig groeiden en het mastenwoud verandert in een wolkende van rookpluimen. Ervaar het onvermijdelijke bombardement. En de wederopbouw. De schilders

van Rotterdam legden het vast. Van Verschuier tot Jongkind en De Lorme tot Langendijk. Van Richters tot Van Mastenbroek, Toorop, Gubbels en Van Lieshout. Dit boek gaat niet over Pieter de Hoogh, Breitner, Kees van Dongen of Willem de Kooning. Zij werden in Rotterdam geboren, maar wilden er niet zijn. Kunsthistoricus Werner van den Belt en journalist Bob Hardus onderzoeken de levens, de werken en inspiratiebronnen van kunstenaars die zich vereenzelvigen met de energerende geschiedenis van de koopmansstad aan de Maas. Rotterdam is een stad voor kunstenaars die het water en het werk niet schuwen maar omarmen. Hoge luchten, volle kades en de weerbarstigheid van hout op steen en stoom op staal in weer en wind. Handen uit de mouwen. Pen op papier, kwasten op het doek, glas in lood of een spuitbus op de muur. De drager is vaak bijzaak. Als het maar werkt; gedreven door en vaak zelfs drijvend op het water.

**JE SUIS AHMED
DE ROTTERDAMSE JAREN
VAN ABOUTALEB**
Peter Groenendijk
ADR Nieuwsmedia
september 2024

In *Je suis Ahmed* beschrijft AD-verslaggever Peter Groenendijk, die Aboutaleb jarenlang op de voet volgde, hoe zwaar de afgelopen vijftien jaren wel niet zijn geweest. Als geen ander weet Groenendijk de rode draad tussen Aboutalebs succesvolle en onsuccesvolle periodes, vol worstelingen en overwinningen, te schetsen. Dit boek gaat dan ook over een man die door veel Rotterdammers eerst met wantrouwen werd bekeken, bijna politiek sneuvelde na strandrellen met hooligans, zichzelf soms overschatte en niet luisterde naar mensen die anders dachten dan hij, maar ook iemand was die deze roerige en diverse stad met grote regelmaat wist te verenigen. *Je suis Ahmed*, dat leest als een jongensboek, is daarmee een ongekend portret van een onvergetelijke burgemeester van Rotterdam.

**MET OPGESTROOPE
MOUWEN**
EEN GESCHIEDENIS VAN
ROTTERDAM
Hilde Sennema
Alfabet Uitgevers
november 2024

De meeslepende geschiedenis van Rotterdam en zijn inwoners. De strakke gevels van de Lijnbaan, het wereldsucces van de haven, een mentaliteit van niet lullen maar poetsen: Rotterdam toont zich het liefst van zijn meest maakbare en daadkrachtige kant. Al tijdens de oorlog maakte de stad plannen voor de wederopbouw; na de oorlog groeide de haven al snel uit tot de grootste ter wereld. Dit verhaal laat echter weinig ruimte voor verdriet over de kapotte stad en weggevoerde stadsgenoten, voor de keerzijden van haven en industrie, of voor de invloed van toeval op de loop van de geschiedenis. In *Met opgestroopte mouwen* gaat Hilde Sennema op zoek naar de wortels van de mythische Rotterdamse mentaliteit. Aan de hand van de verhalen van bekende en minder bekende Rotterdammers verweeft ze de schoksgewijze groei van Rotterdam van provinciestad tot wereldhaven met veranderingen in historisch zelfbeeld. *Met opgestroopte mouwen* is voor iedereen die het Rotterdam van toen en nu beter wil leren kennen en verder wil kijken dan de façade van staal en gewapend beton.

**WILLEM VAN TIJEN
WONEN TOT GELUK MAKEN**
Samenstelling: Jolinda van der Born-Kok
Uitgeverij Verloren
november 2024

Willem van Tijen (Wormerveer 1894 – Heemstede 1974) was een visionaire architect. Hij was een pionier van het nieuwe bouwen, stond met zijn Rotterdamse architectenbureau aan de wieg van de sociale woningbouw en werd beeldbepalend voor het Nederlandse bebouwde landschap. Velen hebben zijn woonwijken, galerijflats, standaardwoningen, scholen en bejaardentehuizen gekend of zullen zich die herinneren. Ze hadden een diepgaande impact op het naoorlogse leven en wonen, waarbij de architect steeds gedreven was door de overtuiging dat architectuur een middel was om het dagelijkse leven te verbeteren. Dit boek markeert zijn vijftigste sterfjaar. Het vertelt over zijn leven en biedt een frisse blik op de bijdrage die hij leverde aan de Nederlandse architectuur: het werk van een gedreven idealist, die van zijn visie werkelijkheid maakte.

ROTTERDAM POP STAD

70 JAAR
ROTTERDAMSE
POPMUZIEK
Remko van Bork

POPUNIE

**ROTTERDAM POPSTAD
70 JAAR ROTTERDAMSE
POPMUZIEK**
Remko Bork
Popunie
december 2024

Rotterdam Popstad is het boek dat de opkomst en ontwikkeling van de popmuziekscene in Rotterdam beschrijft. Het boek belicht de belangrijkste artiesten, podia, festivals en gebeurtenissen die hebben bijgedragen aan de muzikale identiteit van de stad. Van de opkomst van rock & roll en indorock in de jaren 50 tot de bloeiende underground scene van de jaren 80 en de gabber en hiphop van de jaren 90, biedt het een boeiend overzicht van de muzikale geschiedenis van Rotterdam. Daarnaast worden iconische locaties zoals Eksit, Nighttown en De Doelen en events zoals het Holland Pop Festival 1970 en Pandora's Music Box besproken, die een cruciale rol speelden in het creëren van een levendige muziekscene. Het boek schetst ook hoe Rotterdam als stad zelf evolueerde en de impact daarvan op de muzikanten en hun muziek.

Vanzelfsprekend behandelt het boek de belangrijkste bands en artiesten die uit Rotterdam zijn voortgekomen. Iconen zoals Lee Towers, Rondos, Paul Elstak, Winne, Ferry Corsten, Davina Michelle en Ronnie Flex passeren de revue, naast recent opkomende

acts die de muziekscene van de stad blijven vernieuwen zoals Tramhaus, Neighbours Burning Neighbours, Sevdaliza en Kevin. Er wordt ingegaan op de unieke geluiden en stijlen die deze artiesten hebben ontwikkeld en hoe ze Rotterdam op de kaart hebben gezet als centrum van muzikale creativiteit.

GEBOUWEN DOOR VROUWEN
Sofie van Brunshot
Nai010 uitgevers
juni 2025

Het boek 'Gebouwen door Vrouwen: Rotterdam' is een initiatief dat de bijdrage van vrouwelijke architecten aan de stad Rotterdam in de schijnwerpers zet en neemt je mee langs 50 van deze projecten.

Van iconen als De Rotterdam, de Kop van Zuid en de 'hunkerbunker' RVS-flat tot verrassende, minder bekende parels - deze gids viert het werk van vrouwelijke ontwerpers en maakt hun bijdrage aan de stad op een toegankelijke en inspirerende manier zichtbaar. Ideaal voor een verrassende wandeling of een frisse blik op vertrouwde plekken, want Rotterdam ziet er anders uit als je weet wie haar gebouwd heeft.

VOOR VROUW EN KIND
DINA SANSON, DE EERSTE
POLITIEVROUW
Tsila Rädecker
Walburg pers
maart 2025

Dina Sanson was een vrouw van de praktijk. Ze maakte als eerste politie-vrouw in Nederland een einde aan het bestaan van zogenaamde engel-tjesmakerijen, kosthuizen waar veel kinderen van ongehuwde moeders vroegtijdig aan ondervoeding en verwaarlozing stierven. Steevast zette zij zich voor in de minderbedeelden in de samenleving. Haar leven speelt zich af tegen het decor van de Eerste Wereldoorlog, stedelijke armoede en de (joodse) elite in Rotterdam. Deze biografie neemt je mee naar de wereld van de gegoede, maatschappelijke bewuste vrouwen en de rauwe Maasstad, de plek waar Dina meisjes redde van het zedelijk gevaar en opkwam voor de rechten van vrouwen. Voor vrouw en kind schets een intrigerend beeld van ontmoetingen tussen arm en rijk in een strijd voor een beter bestaan.

TANTE BERTHA DE VAL VAN EEN ROTTERDAMSE VERZETSMOEDER

Gerard Groeneveld
Boom Uitgevers
januari 2025

Het dubbelleven van een gevallen 'soldatenmoeder'. Bertha Margaretha van der Hof-Kooijman werd na de oorlog gelauwerd als 'de moeder van het Rotterdams verzet'. In illegale kringen had 'Tante Bertha' een heroïsche reputatie, met name omdat een gewelddadige knokploeg haar villa als uitvalsbasis voor overvallen en liquidaties gebruikte. Maar al snel kwamen er barsten in haar imago. Tante Bertha zou geld en goederen die Joodse landgenoten haar tijdens de bezetting in bewaring hadden gegeven, verduisterd hebben. Ook zou ze Joden hebben beloofd naar Zwitserland of Engeland te helpen ontsnappen, om ze vervolgens in de handen van de Duitsers te spelen. Nog geen twee jaar na de bevrijding zat de moeder van zeven kinderen achter de tralies, om een paar jaar later toch te worden vrijgesproken. In Tante Bertha. De val van een Rotterdamse verzetsmoeder ontrafelt Gerard Groeneveld het dubbelleven van tante Bertha en komt de waarheid eindelijk aan het licht.

LEVE ROTTERDAM! DE TRAGISCHE GESCHIEDENIS VAN JACOB DE VLETTER

Siebe Thissen
Studio Rashkov
december 2024

Leve Rotterdam! is een stadsverhaal over de ongeregelheden van 1868, ook wel bekend als het De Vletter Oproer. Thissen plaatst de troebelen en de rol van De Vletter in een nieuw perspectief.

Leve Rotterdam! is een stadsverhaal over de ongeregelheden in de laatste week van oktober 1868. Duizenden Rotterdammers koelden hun woede op de politiebureaus, het stadhuis en de belastingdienst. De rellen en de daaropvolgende rechtszaak hielden de stad en heel Nederland maandenlang in hun greep. Kranten spraken over het proces van de eeuw. Het stadstumult is de geschiedenis ingegaan als het 'De Vletter Oproer', vernoemd naar de vermeende aanstichter Jacob de Vletter. Thissen plaatst de troebelen en de rol van De Vletter in een nieuw perspectief: de transformatie van koopmanstad

naar havenstad. In haar verlangen naar schaalvergroting en efficiency probeerde het stadsbestuur de straat-handel en de hosselpraktijken van kleine zelfstandigen aan banden te leggen. Om dat te bereiken werd een sterk uitgebreid politiekorps als wilde furie op de stad losgelaten.

Leve Rotterdam! beschrijft de aanloop naar de ongeregelheden, de rellen zelf en het proces tegen zesentwintig verdachte Rotterdammers en de veronderstelde leiders van de opstand: de joodse koopman Jonas Melhado en zaakwaarnemer Jacob de Vletter. De kwestie werd een ongehoord politiek proces, waarbij Justitie de rellen met een beroep op de 'Wet van Napoleon' als een revolutionair complot beoordeelde, met alle tragische gevolgen van dien.

Rotterdam was dé Nederlandse stad waar dynamiek en vooruitgang zich het sterkst profileerden. Maar ook de stad waar beloftes van voorspoed en gevoelens van desintegratie het heftigst met elkaar in conflict raakten. Eén ding is zeker: de benaming het 'De Vletter Oproer' moet een misvatting worden genoemd.

BUITENPLAATSEN AAN DE SCHIE EEN ARISTOCRATISCH ARCADIË: OVERSCHIE, SCHIEBROEK EN WEST- BLOMMERSDIJK (BERGWEG, WALENBURGERWEG, SCHIEKADE)

Robert J. Ligthelm
Pictures Publishers
december 2024

In dit derde deel van de buitenplaatsen van Rotterdam worden de zomer-verblijven van de Rotterdamse elite beschreven die aan de Schie lagen. Deze keer spelen ook eigenaren die hun stadhuis in Delft, Delfshaven of Schiedam hadden een rol. Na het succes van de 'Kralingse buitenplaatsen'

en 'De buitenplaatsen bij de Rotte' ligt er weer een boek voor u vol mooie verhalen over de huizen en hun bewoners, de lokale geschiedenis en de rol van deze buitenplaatsen in de Vaderlandse geschiedenis en wederom is het rijk geïllustreerd. Langzaam ontstaat een beeld van dit elite leven rond Rotterdam dat niet ondergedaan heeft voor veel beroemdere buitenplaatsenlandschappen zoals de Vecht en de Utrechtse heuvelrug. Helaas is er wel veel minder van over. Maar in Overschie kunnen we nog De Tempel, de Leeuwenhof en Nieuw Rodenrijs aanschouwen, terwijl in de stad op het kruispunt van de Schiekade en de Walenburgerweg nog het huis De Walenburg ligt.

Bijzonder zijn de beschrijvingen van de talloze buitenplaatsen aan de Schiekade, eigenlijk een buitenstadse gracht met een lange rij aan buitens die rond 1900 allemaal verdwenen zijn. Dankzij de architect-kunstenaar Verheul hebben we fraaie aquarellen van de meeste van de buitenplaatsen aan de kade. Een verrassende vondst is dat waar nu de drukke Beukelsweg

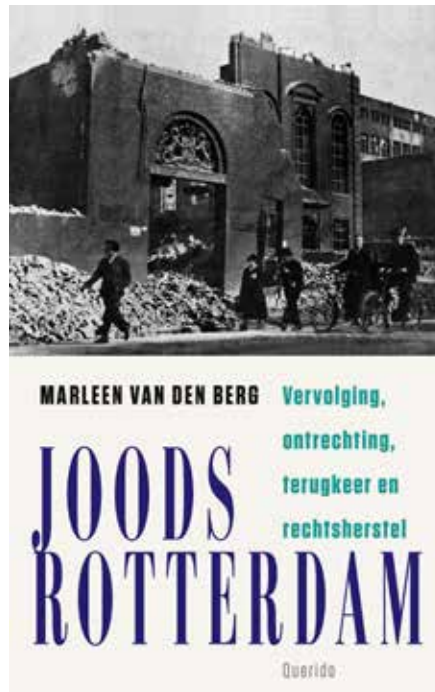
loopt tot ver in de 19e eeuw een snoer van buitenplaatsen en herenboerderijen heeft gelegen, aan de Beukelsdijk.

Veel meer dan in de andere twee delen over de Rotterdamse buitenplaatsen komen we aan de Schie adel tegen, van Hollandse oer-adel tot geslachten die door koning Willem I rond 1815 in de adelstand zijn verheven, voorwaar dus een aristocratisch Arcadië.

JOODS ROTTERDAM

Marleen van den Berg
Uitgever: Querido
oktober 2025

Joods Rotterdam brengt de lotgevalen van de op twee na grootste Joodse gemeenschap van Nederland in beeld. Het laat zien hoe het begrip oorlog in mei 1940 een heel eigen betekenis kreeg voor de Joodse Rotterdammers. Door het bombardement op de stad werden hun synagogen weggevaagd; een deel van de bevolking verloor hun huis en alles wat ze bezaten; van an-

deren gingen met de consulaten ook hun emigratiepapieren verloren, en daarmee hun hoop op een uitweg. De brieven en dagboeken van drie Joodse families vormen een rode draad in dit boek. Wat waren hun verwachtingen van de bezetting, hoe gingen ze om met de anti-Joodse maatregelen? Welke mogelijkheden zagen ze voor zichzelf toen de deportaties begonnen? Door de beschrijving van individuele levens doet het boek recht aan de grote diversiteit die er bestond binnen de Joodse gemeenschap van Rotterdam en wordt het schrijnende leven in oorlogstijd voelbaar.

DE DORPEN VAN ROTTERDAM

NEGENDE DEEL VAN EEN FEUILLETON UIT HET GELIJKNAMIGE BOEK UIT 2013

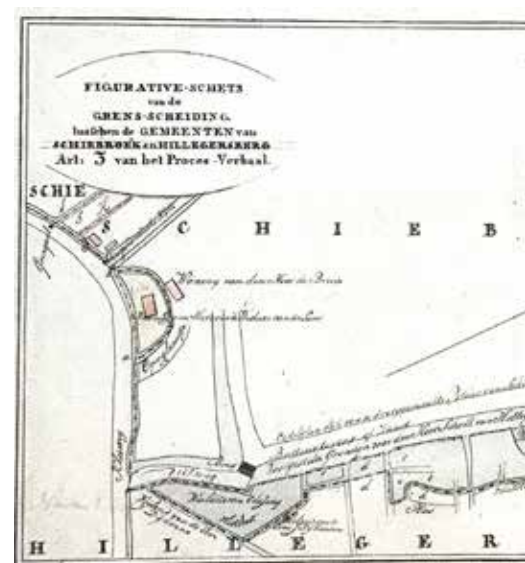
➤ Kruispunt Ringdijk - Adrianalaan; 1936. Foto: Russcher

▼ Figuratieve schets van het grensgebied tussen Schiebroek en Hillegersberg. Van de kadastrale opmeting in 1823 van het gemeentelijk grondgebied van de gemeente Schiebroek werd een uitvoerig verslag gemaakt, voorzien van schetsen die de grenzen moesten verduidelijken. Hier een detail van het zuidelijke en oostelijke grensgebied tussen Schiebroek en Hillegersberg.

SCHIEBROEK

Van de dorpen rond Rotterdam was Schiebroek, met ongeveer 300 inwoners en een oppervlakte van ruim 615 hectaren omstreeks 1850, het allerkleinst. Het nietige Schiebroek werd omsloten door Overschie in het zuidwesten, door Berkel in het noordwesten, door Bergschenhoek in het noordoosten en tenslotte door Hillegersberg in het zuidoosten. Vrijwel het gehele gebied van de gemeente Schiebroek bestond uit de gelijknamige polder, groot 570 hectaren, die in 1772 werd drooggemaakt.

ARI VAN DER SCHOOR

>> De Ringdijk in 2026, nog steeds de scheiding tussen Hillegersberg en Schiebroek. Foto: Judith van Gilst

De bemaling vond sindsdien plaats door een molengang van drie windmolens ter plaatse van de huidige Wilgenlei die uitsloegen op de polder Berg en Broek. Dit was een zogenoemde hoge polder van overwegend uitgeveende plassen waarvan slechts een klein deel in het zuidoosten tot het grondgebied van de gemeente Schiebroek behoorde. Het grootste deel van de natte polder Berg en Broek lag onder Hillegersberg, dat veel last had van het uit Schiebroek opgemalen water.¹

De grens tussen Schiebroek en Hillegersberg werd voornamelijk gevormd door de Kleiweg en door de Vlietsloot bij de huidige Ringdijk. De Kleiweg en omgeving vormde de kern van wat met enige overdrijving als het dorp Schiebroek kon worden beschouwd. Een kerk of andere openbare gebouwen ontbraken echter, en daarmee ook markante dorps herkenningspunten. Er stonden slechts wat boerderijen en het eenvoudige oude raadhuis met buurtschool dat volgens enkele chroniqueurs

De zeer kleine gemeente Schiebroek had een begroting van slechts vijf- à zeshonderd gulden om onderstand, onderwijs en bestuur te bekostigen.

eigenlijk bekend stond als de herberg 'De Vleespoten van Egypten'. De bebouwing van Schiebroek kenmerkte zich ook elders door eenvoud, met enkele tientallen boerderijen en huizen verspreid over buurten.² Het polderlandschap doorsneden met wateringen moet een eentonige aanblik hebben geboden. De overheersende strakke structuur van de droogmakerij kenmerkte zich door evenwijdige tochten met een tussenafstand van ongeveer 375 meter en de vele daar haaks op staande sloten die ongeveer 50 meter uit elkaar lagen.³

Week- of jaarmarkten voor de handel kende Schiebroek niet; fabrieken of scheepstimmerwerven evenmin. Volgens het gemeenteverslag waren er ook geen turfwinning, jacht, binnenvisserij of vervoersdiensten en moest men het zelfs zonder bakkers stellen. De bevolking in dit poldergebied leefde omstreeks het midden van de negentiende eeuw voornamelijk van landbouw en veeteelt. Minder dan de helft van het oppervlak werd met redelijk succes beteeld met gewassen als tarwe, rogge, gerst en haver. De toestand van de veestapel, die voornamelijk uit melkkoeien bestond, gaf evenmin reden tot klagen. Deze gunstige agrarische situatie maakte dat het armwezen weinig behoeftigen had te onderhouden. Vooral in de winter verschaften de ingezetenen namelijk nogal wat werk aan minvermogende dorpsgenoten. Dit kwam goed uit, want de zeer kleine gemeente Schiebroek had een begroting van slechts vijf- à zeshonderd gulden om onderstand, onderwijs en bestuur te bekostigen. Het algemeen- en diaconiearmbestuur betaalde het schoolgeld van enkele leerlingen van bedeelde ouders en verschaftte zestien mensen tijdelijke en

permanente onderstand. Schiebroek had zelf geen kerk; de Schiebroekse hervormden kerken in het naburige Overschie, waar zij ook onder het diaconiearmbestuur ressorteerden. De rooms-katholieken te Schiebroek, ongeveer een vijfde van de bevolking, konden terecht in Bergschenhoek. De enige school van Schiebroek, met één onderwijzer, verzorgde het onderwijs voor dertig tot veertig kinderen. De onderwijzerswoning en het schoollokaal waren gemeentelijk eigendom.

⤴ [Kastanje-singel, 1924.](#)

⤴ [Adrianalaan, Arcadia met vrachtauto en bus, 1932.](#)

Foto's archief Stichting Historisch Hillegersberg Schiebroek

De bestuurskosten van Schiebroek bestonden voornamelijk uit personeelskosten voor de secretaris (tevens burgemeester), de ontvanger, de bode en de veldwachter. Qua beheer lagen de kosten laag, om de eenvoudige reden dat 'door de geringheid der gemeente' Schiebroek over weinig eigendommen beschikte. Bovendien werd voor veel noodzakelijke voorzieningen of verplichtingen, zoals brandweer, begraafplaats, gevangenis, medische zorg, militia en schutterij gebruik gemaakt van faciliteiten elders. In bijna alle gevallen was dat Overschie, waarmee kennelijk nauwe betrekkingen werden onderhouden.

Gelet op het voorgaande is het niet verwonderlijk dat in januari 1850 Jacob Wijnaendts, burgemeester van Overschie, de eerder in dat jaar overleden burgemeester van Schiebroek Jacob Smits Dzn. opvolgde. Wijnaendts bleef overigens ook burgemeester van Overschie.⁴ Schiebroek had ondanks de met Overschie gedeelde burgemeester nog altijd de status van zelfstandige gemeente, al was dat gezien de omvang van de plaats en de ontwikkelingen in het recente verleden niet zo voor de hand liggend. Schiebroek was 1811 tot 1814 met Overschie en Hogenban verenigd geweest, en ook naderhand

waren pogingen tot samenvoeging ondernomen. Vanuit het provinciaal bestuur werd bijvoorbeeld in 1846 en in 1852 aangedrongen op de 'vereiniging met meer bevolkte en aanzienlijke gemeenten van minder belangrijke gemeenten'.⁵ Men hoopte hiermee een kostenbesparing te bereiken en de vaak moeizame samenstelling van gemeentebesturen in kleine plaatsen te vergemakkelijken. Pogingen rond het midden van de negentiende eeuw ondernomen om Schiebroek samen te voegen met grotere gemeenten, in casu Hilleegersberg en Overschie, liepen echter op niets uit. Schiebroek bleef nog bijna een eeuw een zelfstandige gemeente.

Noten

- 1 Teixeira de Mattos, *Waterkeeringen* 622-630.
- 2 Van Ollefen en Bakker, *Stad- en Dorp-Beschrijver V 12-15* (Schiebroek); Van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek* Tiende deel 169-170.
- 3 Verschuure, *Landschap in baksteen* 18-20.
- 4 Gar, Archief ambacht en gemeente Schiebroek 206, ingekomen stukken 25 januari 1850.
- 5 Gar, Archief ambacht en gemeente Schiebroek 395, vergadering gemeenteraad 16 mei 1846.

➤ Toegangshek van de Oude begraafplaats Schiebroek (baarhuisje) aan de Ringdijk. Foto: Judith van Gilst

AGENDA

DO 19 MAART

Roterodamum Café

Religieus Erfgoed in Rotterdam

Lezing Dolf Broekhuizen, Bureau Monumenten

Locatie: Donner

Inloop 15.30 uur

Aanvang 16.00 uur

Kerken, moskeeën en andere gebedshuizen zijn meer dan markante gebouwen in het straatbeeld. Ze vertellen verhalen over geloof, gemeenschap, migratie en identiteit.

Architectuurhistoricus Dolf Broekhuizen presenteert zijn recente onderzoek naar de rijkdom en geïmpliciteit van het religieus erfgoed in Rotterdam. Aan de hand van vijf kenmerkende verhaallijnen laat hij zien hoe deze gebouwen dragers zijn van geschiedenis en hoe ze blijvend betekenis geven aan hun omgeving. Ook de actuele beleidsaanpak van de gemeente komt aan bod, evenals de verschuivingen in het religieuze landschap en de vragen die dat oproept voor de toekomst.

Een inspirerende lezing voor iedereen met interesse in erfgoed, architectuur en de toekomst van deze bijzondere plekken.

DI 14 APRIL

Commedore lezing

Spreker en onderwerp worden later bekendgemaakt via de digitale nieuwsbrief en de website

Locatie: SS Rotterdam

Aanvang 17.00 uur

met een hapje en een drankje

DO 16 APRIL

Excursie

Het Kralingse Bos, portret van een boschpark

Wandeling met Dik Vuik & Marius Huender

Start vanaf de Heemtuin,

Naaldbomenpad Kralingse Bos

Aanvang 15.00 uur, de wandeling duurt ongeveer 1 uur

Het bos en de plas zijn ontstaan op een oud veenlandschap. De plas is een gevolg van de turfwinning uit het veen. Tegelijkertijd is een laag liggende polder niet geschikt voor de aanleg van een bos.

Hoe kwam er dan toch een bos?

Tijdens de wandeling vertellen de schrijvers van het boek *Het Kralingse Bos, portret van een boschpark* ons alles over het ontstaan van het bos, de flora en de fauna.

Dik Vuik en

Marius Huender

bij de plas. Foto:

Melanie Samat

VRIJ 29 MEI

Rotterdam: van Transitopolis tot City-Lounge?

Afscheidsrede prof. dr.

Paul Th. van de Laar

Aanvang plechtigheid

16.00 uur precies

Locatie: Aula Erasmus Gebouw van de Erasmus Universiteit Rotterdam, Burgemeester Oudlaan 50

'Op 20 maart 1998 aanvaardde ik mijn leeropdracht van de bijzondere leerstoel geschiedenis van Rotterdam, de Jurriaanse-Leerstoel, ingesteld door Historisch Genootschap Roterodamum. Op 29 mei 2026 neem ik afscheid vanwege het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Na 28 jaar wordt het tijd voor

Paul van de Laar op zijn werk-kamer aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.
Foto: Marieke Odekerken

een nieuw gezicht. Mijn oratie ging over het veranderend geschiedbeeld van Rotterdam. Mijn afscheidsrede biedt de gelegenheid om hierop te reflecteren. Ik put hiervoor uit de werken die in mijn leerstoelperiode zijn verschenen en die ik in *De Kleine Geschiedenis van Rotterdam* in drie essays heb uitgewerkt, rondom de haven, de modernisering en wederopbouw en Rotterdam als migratiestad.

Leden van Roterodamum kunnen de afscheidsrede bijwonen nadat zij zich eerst via de website hebben opgegeven.

Voor wie niet aanwezig kan zijn, is de afscheidsrede ook via een livestream te volgen.'

DO 11 JUNI

Algemene Ledenvergadering Locatie en aanvangstijd worden later bekendgemaakt

Concept agenda:

- Opening door de voorzitter
- Vaststelling agenda
- Vaststellen notulen Algemene Ledenvergadering 2025
- Ingekomen stukken/mededelingen
- Jaarverslag 2025 – secretaris
- Jaarstukken
- Financieel verslag 2025 – penningmeester
- Verslag kascommissie over de jaarstukken 2025
- Goedkeuring jaarrekening 2025 en begroting 2026/2027
- Benoeming kascommissie voor het boekjaar 2027
- Rondvraag
- Sluiting

Aansluitend aan de ALV: lezing Aad Meinderts over het boek *Herinneringscahier 40-45 met o.a. nieuw ontdekte teksten van Anna Blaman*

Herinneringscahier 1940-1945, nu voor het eerst gepubliceerd, was bedoeld om direct na de bevrijding uitgegeven te worden door W. L. & J. Brusse's uitgeversmaatschappij. Het bevat bijdragen van schrijvers en dichters die met beeldend kunstenaars en acteurs bijeenkwamen tij-

dens illegale culturele bijeenkomsten. Deze avonden werden georganiseerd door Max Kijzer (1893-1944) en zijn schoonzus Ep Kijzer-Velt (1899-1994) in het woonhuis 's Gravendijkwal 17 in Rotterdam. Van onder andere Anna Blaman, Freek van Leeuwen en Reinier P. Sterkenburg zijn verhalen, gedichten en toneelwerk opgenomen. Blamans verhaal *Variatie op een Spaans thema* was tot voor kort een onbekend en wordt hier voor de eerste maal gepubliceerd. Het is in biografisch en thematisch opzicht verwant aan *Eenzaam avontuur*. Aangrijpend is de gedichtenreeks *Terechtstelling* van Marjan Hopman, een pseudoniem van Henriëtte Kijzer, gewijd aan de nagedachtenis van Rudi Bloemgarten. Het eerste gedicht werd al een dag na de executie geschreven. Bloemgarten behoorde tot de verzetsgroep die de aanslag pleegde op het Amsterdamse Bevolkingsregister, onder leiding van Gerrit van der Veen en Willem Arondéus. Hij werd op 1 juli 1943 in het duingebied bij Overveen door de Duitsers gefusilleerd.

ZA 12 & ZO 13 SEPT

Open Monumentendag Roterodamum Café

Op zaterdag 12 en zondag 13 september 2026 openen Rotterdamse monumenten hun deuren voor het publiek tijdens Open Monumentendag Rotterdam. In dit weekend ben je van harte welkom om gratis de mooiste opengestelde monumenten van de stad van binnen te bekijken. Met een programma voor jong en oud en iedereen ertussenin is er altijd iets te zien en beleven!

Aad Meinderts.

Foto Eveline van Egdom

OP 7 FEBRUARI OPENDE HET NEDERLANDS FOTOMUSEUM HAAR DEUREN OP EEN NIEUWE LOCATIE IN PAKHUIS SANTOS. PAKHUIS SANTOS, GEBOUWD IN 1901-1902, BEGON ZIJN BESTAAN ALS PAKHUIS VOOR KOFFIE DIE VANUIT DE BRAZILIAANSE HAVENSTAD SANTOS WERD VERSCHEEPT. IN 2000 WERD HET EEN NATIONAAL MONUMENT.

HIER KOMT FOTOGRAFIE IN AL HAAR VORMEN TOT LEVEN MET TENTOONSTELLINGEN, PROGRAMMA'S EN EEN COLLECTIE VAN RUIM 6,5 MILJOEN NEGATIEVEN, DIA'S, AFDRUKKEN EN DIGITALE BEELDEN, VAN VROEGE DAGUERREOTYPEN TOT HEDENDAAGSE DIGITALE WERKEN. DE UITGEBREIDE COLLECTIE BEVAT WERK VAN NEDERLANDSE FOTOGRAFEN, MET EEN FOCUS OP ANALOGE EN DOCUMENTAIREFOTOGRAFIE UIT DE 20E EEUW.

HET OPEN TRAPPENHUIS MET GALERIJEN OP IEDERE VERDIEPING NODIGT UIT OM ER UREN ROND TE DWALEN EN DE BEGANE GROND MET EEN ECHTE HUISKAMERSFEER MAAKT DAT DE BEZOEKER ZICH THUIS VOELT EN EVEN KAN PAUZEREN MET EEN KOPJE KOFFIE. OOK IS ER EEN BIBLIOTHEEK MET EEN UITGEBREIDE VERZAMELING BOEKEN OVER FOTOGRAFIE. NOG NIET GEWEEST? ONLINE KUN JE ALVAST RONDKIJKEN IN DE BEELDBANK.

MEER INFORMATIE: NEDERLANDSFOTOMUSEUM.NL

LOCATIE: BREDE HILLEDIJK 95, BIJ METROSTATION RIJNHAVEN

KRONIEK NO 46 • MRT 2026

SPEER PUNT

